

*CARMEN DE DOCTRINA DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI
PENDENTIS IN CRUCE*
U BAROKNIM PRIJEVODIMA NA HRVATSKI

Gorana Stepanić

UDK: 821.163.42.09 Marulić, M.-1
821.163.42.09 Vitaljić, A.-1
821.163.42.10 Dražić, I.-1

Gorana Stepanić
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
P u l a
gstepanic@unipu.hr

Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi Marulićevo je djelo s izuzetnom recepcijom, koje se u latinskom izvorniku tiskalo više od dvadeset puta, a u raznim prijevodnim inačicama na sedam jezika (španjolski, francuski, talijanski, češki, engleski, hrvatski, slovenski) objavljeno je u više od stotinu različitih publikacija. U ovome se članku revidira postojeći popis prepjeva, odnosno prijevoda *Pjesme o pouci* na hrvatski: definiraju se i identificiraju hrvatske verzije Marulićeva teksta iz 16. stoljeća, a naročita se pozornost pridaje dvama prepjevima iz ranog 18. stoljeća, Andrije Vitaljića (1642-1725) i Ivana Dražića (1655-1739). Njihovi se tekstovi sagledavaju kroz prizmu baroknoga stila, a razmatra se i njihova međusobna povezanost.

Ključne riječi: *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi*, Marko Marulić, Andrija Vitaljić, Ivan Dražić, barokni tekst, barokni stil

1. *Carmen de doctrina*: žanrovski i komunikacijski okviri

Marulićeva *Pjesma o pouci Gospodina našega Isusa Krista koji visi na križu* nastala je u posljednjim godinama petnaestog stoljeća, a prvi put je tiskana u sklopu prvoga izdanja *Institucije* (Mleci 1506. = 1507). U literaturi se navodi kao najviše puta objavljen Marulićev tekst (i ujedno najobjavljaniji tekst nekog hrvatskog autora), s oko 130 izdanja što u izvorniku, što u prijevodima – cjelovitim ili djelomičnim, izravnim ili posrednim – ili pak adaptacijama na razne europske jezike.¹ *Carmen*

¹ Branko J o z i ć – Bratislav L u č i n, *Bibliografija Marka Marulića. Prvi dio: tiskana djela (1477-1997)*, Književni krug Split – Marulianum, Split, 1998, 176-177.

de doctrina dijaloška je pjesma od 78 latinskih stihova – 39 elegijskih distiha. U prvoj njezinoj polovici (stihovi 1-28) u po jednom elegijskom distihu kršćanin raspetomu Kristu postavlja pitanja vezana redom uz ikonografske detalje raspeća (Kristovo utjelovljenje, trpljenje muka, položaj udova na križu, klonula glava, golo ispijeno tijelo, veo oko Kristovih bokova, pogrde i trnova kruna). Krist na njih redom odgovara, također po jednim elegijskim distihom. Nakon 28. stiha, odnosno sedam izmijenjenih pitanja i odgovora, tekst se pretvara u Kristov monolog u kojem se najprije nabrajaju paklene muke koje čekaju grješnike (29-45), a zatim se opisuju Posljednji sud, na kojem se Krist pojavljuje kao strašni Sudac (46-78).

Pjesma je nastala u tradiciji srednjovjekovnih »križnih pjesama«, a u njezinu drugom djelu, ondje gdje se opisuje strašni Sud, uz novozavjetne izvore (Otkr, Mt), u njoj se mogu, između ostalog, pronaći poznati motivski sklopovi srednjovjekovne religiozne literature, prije svega motiv *Dana gnjeva*, nama poznat prvenstveno iz himna *Dies irae* talijanskog franjevca Tome iz Celana (c. 1200 – c. 1255).²

Osim toga, kršćaninova pitanja o detaljima prizora raspeća i odgovori u kojima se otkriva njihovo alegorijsko značenje (ovdje stihovi 1-12) pokazuju stanovitu srodnost i sa srednjovjekovnim *improperijima* (prijekorima), obrednim pjesmama u kojima Krist narodu »predbacuje« svoju Muku argumentirajući svoje prijekore alegorijskim povezivanjem Starog i Novog zavjeta, a od kojih je najpoznatija *Popule meus* (*Pučemoj*), koja se u *Rimskom misalu* nalazi od 1474. i dio je liturgije Velikog petka.³

Iz rečenoga je vidljivo da je *genus* ove Marulićeve latinske pjesme srednjovjekovni. Književnoteorijski pojam *genusa* obuhvaća prije svega vrstovni aspekt književnog djela, no uključuje i skupinu svojstava koja se odnose na retoričku impostaciju teksta i njegova pragmatično-komunikacijska obilježja. Ta se svojstva određuju pitanjima poput: Tko u pjesmi govori? Kome je taj govor upućen? Kojim izvanknjiževnim govornim procedurama ili situacijama iz svakodnevnog života nalikuje govor pjesme?⁴ U našem je slučaju, uz vrstovni okvir kakav se za *Carmen* obično postavlja – »križna pjesma« – znakovita i dijaloška impostacija teksta u kojoj Krist funkcionira kao učitelj, a kršćanin kao učenik. Postojanje »pragmatičnih« sugovornika u pjesmi i njihov hijerarhijski odnos što se tiče teoloških znanja ukazuje na tip poezije koji uvjerljivo dominira u srednjovjekovnoj poeziji: na poeziju vezanu uz katehezu i obrede, u kojoj je neskriven javni autoritarni govor znalca koji govori u ime cijele recepcijske zajednice.

Spomenuta generička obilježja uvjerljivo prevladavaju u Marulićevo cjelokupnom djelu, pa tako i u njegovoj poeziji. Poezije koja bi bila lišena barem evidentnih

² Za srednjovjekovnu književnu tradiciju *Pjesme o pouci*, kao i za dispoziciju motiva unutar pjesme prema četiri biblijska smisla v. Bratislav L u č i n, »Pjesma o pouci Gospodina našega Isusa Krista...«, Dunja Fališevac (ur.), *Leksikon hrvatske književnosti – djela*, Školska knjiga, Zagreb, 2008, 596-597.

³ Alegorijsko značenje razlaže se i u Vitaljićevo tekstu, npr. u strofi VIII, 1-3: *A zač ruke tvoje prisvete / Nebo i zemlju ke stvoriše / Na Križu su razapete?*

⁴ V. Zoran K r a v a r, »Stil i genus hrvatske lirike 17. stoljeća«, *Nakon godine MDC*, Matica hrvatska, Dubrovnik, 1993, 79.

veza s nekim izvanknjiževnim, pragmatičkim, najčešće moralnodidaktičnim ciljem, u Marulića ima razmjerno malo, a ponajviše je nalazimo među pjesmama svjetovne tematike nastalima po predlošku antičkih autora, u zbirci tzv. glasgowskih stihova.⁵ Pragmatičnost ili nepragmatičnost poezije, njezina veća ili manja vezanost uz društvene obrede i njezina emancipiranost od konkretnih izvanknjiževnih povoda ukazuje na sofisticiranost: ipak, poezija u značajnoj mjeri oslobođena izvanknjiževne svrhe (kao, primjerice, ljubavna poezija petrarkističke provenijencije) u literarnoj povijesti do romantizma u ukupnoj masi zapadnog pjesništva predstavlja tek manji dio.

Pragmatična obilježja Marulićeve *Pjesme o pouci* i majstorska *dispositio* kršćanskoga nauka, doticanje alegorijskog, moralnog i anagogijskog značenja te iznimno dojmljiv opis Sudnjega dana vjerojatan su razlog velike popularnosti Marulićeve *Pjesme o pouci*. No uz srednjovjekovni genološki i tematski supstrat, dojmljiva je *elocutio* pjesme u kojoj se ogleda humanistički sloj Marulićeve poetike: pjesma je izvedena u odnjegovanim elegijskim distisima, a u prilog povezanosti *Pjesme* s novijom književnošću ukazivalo se i na utjecaj jednog Petrarkina stiha iz *Kanconijera*.⁶ U Marulićevu su slučaju uz artistsku kvalitetu teksta izvršnoj recepciji nesumnjivo pridonijeli i njegova »angažiranost« te, ne treba smetnuti s uma, (barem prvotna) vezanost uz jednako tako dobro primljenu *Instituciju*.

2. Prijevodi *Pjesme o pouci* na hrvatski

Već smo, spominjući značajan broj izdanja *Pjesme*, naveli da je doživjela velik broj prijevoda i adaptacija na nekoliko europskih jezika (španjolski, francuski, talijanski, češki, engleski, hrvatski, slovenski). Do sada poznate prijevode ili adaptacije toga teksta pobrojio je i opisao te njihovu međusobnu vezu odredio i opisao Charles Béné u svojoj trojezičnoj monografiji o *Carmen de doctrina*.⁷

Na hrvatski je *Carmen de doctrina* prevedena, uvriježilo se pisati, šest puta. Četiri su prijevoda starija, nastala u rasponu od početka 16. do početka 18. stoljeća, dok su dva novijeg datuma. Od suvremenih prijevoda stariji je prozni prijevod Veljka

⁵ Ni svjetovnost nekih Marulićevih pjesničkih sastavaka ne jamči odsutnost svake pragmatičnosti. I u njegovim mitološkim epigramima, tekstovima koji najmanje aludiraju na izvanknjiževnu stvarnost, postoji svojevrсна pragmatičnost, u tom slučaju na razini »zadatka« koji je doveo do pisanja tih epigrama, a koji je didaktički. Usp. Darko N o v a k o v i ć, »Šu onu stranu Davidijade«, LS, 58.

⁶ Za takvu kvalifikaciju Marulićeva distiha v. B. L u č i n, n. dj., 597. Moguća reminiscencija na Petrarkin stih iz soneta 272 spominje se u istom tekstu (596), a prije toga se razmatra u: Mirko T o m a s o v i ć, *Marko Marulić – Marul*, Erasmus naklada – Književni krug Split-Marulianum – Zavod za znanost o književnosti, Zagreb - Split, 1999, 101.

⁷ Charles B é n é, *Sudbina jedne pjesme / Destin d'un poème / Destiny of a Poem: Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce*, NSK – Književni krug, Zagreb - Split, 1994. Za članke o pojedinačnim prijevodima *Pjesme* v. Nedjeljka P a r o, *Bibliografija Marka Marulića. Treći dio: radovi o Maruliću (1565-2000)*, Književni krug Split – Marulianum, Split, 2003.

Gortana iz 1969. (za potrebe antologije *Hrvatski latinisti* u ediciji PSHK), a mlađi je prepjev u akcenatskom elegijskom distihu Bratislava Lučina iz 2005 (objavljen u LS).⁸

3. Hrvatski prijevodi *Carmen de doctrina* u 16. stoljeću

Od četiri poznata starija prijevoda *Carmen de doctrina* najstariji je Marulićev samoprepjev u dvostruko rimovanim dvanaesticima.⁹ Objavio ga je 1994. N. Kolumbić u *Dijaloškim i dramskim tekstovima* prema rkp. R 6638 Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.¹⁰ Kolumbić je tekst *Karstjanin Isukarsta propetoga gledajući pita a on odgovara krstjaninu* identificirao kao Marulićev¹¹ te objavio u verziji od ukupno 114 stihova, pri čemu prva 82 stiha odgovaraju latinskoj verziji pjesme, četiri posljednja latinska stiha ne nalaze se u ovoj hrvatskoj verziji, a ostatak teksta u Kolumbićevu izdanju primetnut je prepjevu na temelju rukopisne tradicije i tematske sličnosti.¹²

Kao kronološki sljedeći prepjev *Pjesme* u literaturi se navodi rukopisni prepjev šibenskog humanista Mihovila Vrančića (1507-1571), oca poznatog leksikografa i izumitelja Fausta (1551-1617) i mlađeg brata diplomata Antuna Vrančića (1504-1573). Donedavno se rukopis smatrao zagubljenim, no identificiran je u Arhivu HAZU pod signaturom XV-44-8, a tekst prepjeva Marulićeve *Pjesme o pouci* nalazi se na ff. 12-13v.¹³ Rukopis godine 1924. spominje i djelomično opisuje Fancev u prvome dijelu svojega članka o srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim crkvenim dramama. On ustvrđuje Mihovilovo autorstvo šibenskog rukopisa u »trećoj četvrti 16. stoljeća« i nabraja naslove nekoliko hrvatskih pjesama koji se nalaze u njemu.¹⁴ Fancev, međutim, 1924. nije identificirao Marulićev tekst kao prepjev *Carmen de doctrina*. Čak mu i ne navodi naslov (*Krstjanin pita Isukrsta gledajući ga na Križu a Isukrst mu odgovara*), nego je taj tekst uključen u grupu pod općim nazivom »Neki dijalozi iz Muke Kristove«.¹⁵ No po svemu sudeći naredne godine u drugome dijelu svojega članka (»Svršetak«),¹⁶ Fancev ne samo da identificira dijalog kršćanina i

⁸ Veljko Gortan – Vladimir Vratović (ur.), *Hrvatski latinisti / Croatici scriptores qui Latine scripserunt I*, (PSHK 2), Matica hrvatska – Zora, Zagreb, 1969, 249-254; LS, 244-249.

⁹ Tako se uvriježilo tvrditi (v. M. T o m a s o v i ć, n. dj., 102).

¹⁰ DDT, 117-122.

¹¹ DDT, 55.

¹² DDT, 203, bilj. 1.

¹³ Do rukopisa smo došli ljubaznošću dr. Amira Kapetanovića.

¹⁴ Franjo Fancev, »Prilozi za povijest hrvatske crkvene drame«, *Nastavni vjesnik* 33 (1925) 112-115. Br. 33 *Nastavnog vjesnika* obuhvaća godišta 1924. i 1925, a navodimo ih kao Fancev (1) i (2). Šest godina kasnije Fancev, međutim, oklijeva oko svoje tvrdnje da je prepisivač i/ili autor rukopisa Mihovil Vrančić. V. F. Fancev, »Dubrovačka pjesma 16. stoljeća u očekavljenom prijepisu«, *Zbornik iz dubrovačke prošlosti. Milanu Rešetar u o 70-og godišnjici života prijatelji i učenici*, Dubrovnik, 1931, 252.

¹⁵ F. Fancev, n. dj. (1), 115.

¹⁶ F. Fancev, n. dj. (2), 181-194.

propetoga Krista kao verziju poznate Marulićeve latinske pjesme nego i identificira Vitaljićev i Dražićev prijevod. Premda Kolumbić u više navrata citira Fancevljeve radove, spomenuti mu je članak, čini se, promaknuo, a s njime i činjenica da je Fancev već 1925. u *Nastavnom vjesniku* objavio tekst rukopisa iz šibenske pjesmarice za koji smo donedavno smatrali da je zagubljen!¹⁷ Međutim, uvid u to Fancevljevo izdanje pokazuje da je tekst iz šibenskoga rukopisa identičan tekstu koji je Kolumbić objavio 1994. na temelju rukopisa NSK R 6638.

Zanimljivo je kako su se filolozi s različitom dozom opreza odnosili prema pretpostavci o Marulićevu autorstvu najstarije hrvatske verzije *Pjesme*. Kolumbić je u uvodnom tekstu izdanjima Marulićevih *Dijaloških i dramskih tekstova* donekle oprezan: »Ovime se nesumnjivo potvrđuje da je pjesma *Krstjanin...* Marulićeva, bez obzira na to je li je ispjevao on, što je najvjerojatnije, ili netko od njegovih suvremenika«. ¹⁸ S druge strane, M. Tomasović spekulira s mogućnošću da je hrvatska verzija *Carmen de doctrina* Marulićev tekst koji je prethodio latinskoj verziji. ¹⁹ Najoprezniji je Fancev, koji, baveći se pjesmama iz »predautorskog« razdoblja hrvatske nabožne poezije, pomišlja na mogućnost da i latinska i hrvatska verzija *Carmen de doctrina* imaju zajednički talijanski predložak. ²⁰

Na Fanceva se poziva Dušan Berić, koji četvrt stoljeća nakon prvoga Fancevljeva teksta piše da bi tekst iz šibenskoga rukopisa mogao biti prijevod Marulićeve latinske pjesme. ²¹ Berić je, čini se, bio izvor za daljnje tvrdnje o prisutnosti Marulićeva teksta u Vrančićevoj pjesmarici, ²² dok se Fancevljev tekst u kasnijim studijama rijetko spominje. No budući da je pjesmarica sve donedavno bila zagubljena, a Fancevljev rad se (u najmanju ruku prešutno) ignorirao, nije se ustanovilo da je njezin tekst *Pjesme* isti onaj koji je Kolumbić objavio 1994. na temelju rukopisa NSK R 6638. Starijih prijevoda Marulićeve *Pjesme o pouci* ima, dakle, tri, a ne četiri.

4. Hrvatski prijevodi *Carmen de doctrina* u 18. stoljeću

Dva preostala prepjeva *Carmen de doctrina* potječu iz ranog 18. stoljeća. Gotovo dva stoljeća nakon prve hrvatske verzije, nastale po svoj prilici početkom 16. stoljeća, objavljen je prepjev iste pjesme iz pera komičkog župnika, duhovnog

¹⁷ F. Fancev, n. dj. (2), str. 191-194.

¹⁸ DDT, 55.

¹⁹ Usp. M. Tomasović, »Marulićev ljetopis (VII.)«, CM V (1996), 203.

²⁰ F. Fancev, n. dj. (2), 187: »I šibenski tekst 'Krstjanin pita Isukrsta' mogao bi biti upravo prijevod iste Marulićeve pjesme, ako naime Marulićev latinski i šibenski hrvatski tekst nemaju svoj izvor u kakvoj trećoj, možda talijanskoj pjesmi«. Svoju pretpostavku potkrepljuje Kasandrićevim i Jagićevim argumentacijama o talijanskom podrijetlu hrvatskih nabožnih dijaloških lauda. Usp. F. Fancev, isto, 188.

²¹ Dušan Berić, *Iz književne prošlosti Dalmacije*, MH, Split, 1956, 12-13.

²² Barem je to slučaj u tekstu Ozane Perković »Marulićeva pjesma *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendens in cruce* u engleskom prijevodu«, CM I (1992), 129.

pjesnika i prevoditelja Andrije Vitaljića (1642-1725), a desetak godina kasnije nastaje prepjev njegova nešto mlađeg suvremenika, splitskog kanonika Ivana Dražića (1655-1739).

Vitaljićev je prepjev objavljen u sklopu njegova psaltira *Istumačenje pisnih Davidovih* (Mleci, 1703), na kraju knjige, kao svojevrсни paratekst. Taj paratekst, međutim, zauzima povlašten status: iako bez naznake o autoru, spominje se već na naslovnici.²³ Vitaljić je Marulićevu *Pjesmu*, baš kao i Davidove psalme, preveo u osmeračkim sestinama, strofi koja se već u prvoj polovici 17. stoljeća ustalila kao jedan od standardnih oblika dubrovačkog pjesništva. Naziva se i *sesta rima*, a njezinih se šest osmeraca rimuje rimom *ababcc*. U dubrovačkom *seičentu* pojavljuje se prvo u melodramama, a zatim postaje najpoznatija kao strofa spjevova srednje duljine, ponajprije religioznih poema.²⁴ *Sesta rima* strofa je, između ostalog, Gundulićevih *Suza sina razmetnoga* (Venecija, 1622), a stoljeće kasnije i Đurđevićevih *Uzdaha Mandaljene pokornice* (Venecija, 1728). Temeljni je motiv baroknih poema (plačeva) kajanje grešnika i njihova »borba« putem kajanja da izbjegnu pakao i priskrbe si raj. Oslanjajući se na djelomičnu sličnost takve tematike s tematikom Marulićeve *Pjesme*, Vitaljić bira sestinu kao strofu koja publici signalizira srodnost sa žanrom poeme.

Uključen u maticu moderne barokne religiozne poezije, 1703. godine pojavljuje se Vitaljićev »istumačen« prijevod Davidovih psalama s Marulićevom *Pjesmom o pouci* kao posebnim dodatkom (str. 541-550). Na naslovnici se, doduše, ne spominje njezin autor, no ono što se na naslovnici definiralo kao »jedan« razgovor između kršćanina i Isusa, u naslovu same pjesme (*Istumačenje*, 541) glasi: *Razgovor meu Isukrstom i meu krstjaninom, u pisni latinske po Marku Marulu Splitskaninu kriposno i bogoljubno složen, a sada u pisni slovinske virno prinesen. Krstjanin upituje, Isukrst odgovara.*

Mlađi je od Vitaljićeva prepjev Marulićeve *Carmen de doctrina* religioznog pjesnika i prevoditelja, splitskog kanonika Ivana Dražića (1655-1739). Dražićev prepjev nije objavljen, nego se nalazi na folijima 293 (294) – 298 rukopisa Arhiva HAZU pod signaturom I c 64. Kako je jasno iz brojnih kolebanja, ispravaka i naknadnog unošenja novih verzija teksta, posrijedi je nedovršena verzija prepjeva.²⁵ Radi se o koncepcijski mnogo manje kompliciranu prepjevu od Vitaljićeva: u Dražića se svaki Marulićev distih (ispisan prije svake prijevodne strofe) prevodi jednim osmeračkim katrenom rimovanim – u najvećem broju slučajeva – rimom *abab* (iznimka su strofe 22 i 28, koje imaju obgrljenu rimu).

²³ *Istumačenje pisnih Davidovih u spivanja slovinska složeno, s pridgovorom i s nadodanijem svarh svake pisni; I naposljije, Razgovor jedan meu Isukrstom na Križu i meu Krstjaninom, u pisni slovinske prinesen... po popu Andriji Vitaljiću, Višaninu iz Komiže. V Bnech MDCCIII.*

²⁴ Usp. Pavao Pačič, »Sesta rima u hrvatskoj književnosti (književnoteorijski i književnohistorijski aspekti«, *Rad JAZU* 380 (1978), 80.

²⁵ U Prilogu donosimo »radnu« verziju izdanja rukopisa. Ovom prilikom zahvaljujem dr. Amiru Kapetanoviću na nesebičnoj pomoći oko čitanja rukopisa.

293

Marci Maruli Carmen de
De Doctrina Christi
pendentis in Cruce
Ab Auctore translato

Summe Deus, quare mortalibus indicis artus,
Et levius, celi lapsus ab illo cœlis?

ah.
Sathanus. Visceribus datus, hinc agros
Pars in amarum luti agros,
Sed a summe od. d. d. d.
U. marthine zapad. d. d. d.

atq. Ut devotus homo, per me, quod loquitur, evadit
Ad cœli vestra docentur in via.

Gostick, domus hinc dicitur hinc dicitur
Pars ad dicitur hinc dicitur hinc dicitur
Da nomen dicitur hinc dicitur hinc dicitur
Sed si meum dicitur hinc dicitur hinc dicitur

Sathanus. Quidde, qui dicitur, procedit hinc dicitur hinc dicitur
Velle pati, quod dicitur hinc dicitur hinc dicitur

hinc dicitur hinc dicitur hinc dicitur
Sathanus. Quidde, qui dicitur, procedit hinc dicitur hinc dicitur

Da nomen dicitur hinc dicitur hinc dicitur
Sed si meum dicitur hinc dicitur hinc dicitur

atq. Quia quod dicitur, hinc dicitur hinc dicitur
Sathanus. Quidde, qui dicitur, procedit hinc dicitur hinc dicitur

Autograf Dražićeva prepjeva Marulićeve Carmen de doctrina,
Arhiv HAZU I c 64, f. 293 (294)

Zaslophda fca colat
Castro luto pulchra ~~et in anglica~~
Ite sula i sedena
Dicit sicut hac gellasi
Ite sicut ~~in omnia~~ Voella ~~quod dicitur~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Ite sicut ^{uener} ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Ite sicut ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~

Atq; hoc uel, negociat Lucus ceperunt mand,
Atq; ne fames mias, pauperum pati
ova campum, da mnd ubi ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
In nobili i p. ubi
Somnus uojar ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~

Atq; Candida sed gnatu cingunt uoluntum lumbos
Annosus, quadral pau quopie lecta mosi?
Inyidiosa ah! jali. xae postera
Sapientia uerba uojar,
Et qumq; al p. ubi
Et ubi et ubi ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Et ubi ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~

Atq; Amic dicit qd carum placet nichispou et ad,
Et qumq; illi ubi ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Et qumq; ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
i. ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Et qumq; ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Maq; ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
u. ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~

Atq; In dicit ubi qd ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Ite sicut ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~

La uerbi, maq; Hibari,
Kiuma bica p. ubi
Et qumq; ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Et qumq; ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Et qumq; ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~

Atq; Quod est offensas ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~
Qui ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~ ~~in~~ ~~hoc~~ ~~loco~~

295

Autograf Dražičeva prepjeva Maruličeve Carmen de doctrina,
Arhiv HAZU I c 64, f. 295

Zašto je Vitaljić posegnuo baš za tekstom *Pjesme o pouci*? Izbor Marulićeve pjesme kao posljednje u izdanju *Istumačenja* motiviran je, kako se čini, njezinom eshatološkom temom. Na to ukazuje drvorez koji se nalazi na suprotnoj stranici, lijevo od stranice na kojoj započinje Vitaljićev prepjev Marulićeve *Pjesme*. Pod drvorezom, koji prikazuje raspetoga Isusa, nalazi se latinski stih *Tantus labor non sit cassus*, citat iz poznate sekvencije *Dies irae* iz mise za pokojne. Taj latinski stih (po svoj prilici sam Vitaljić) slobodno tumači i parafrazira u sedam marulićevskih dvostruko rimovanih dvanaesteraca s prenesenim srokom:

Ne daj, moj Isuse, da je trud zaludu
 Ni da gorke suze tvoje zaman budu.
 Ne daj tvoj Trud trudu; ni Muka, da mucu
 K vičnoj po tvom sudu duh se moj odluči.
 Ovdeka me tuci: raskrši, razmrvi
 Drži u tvoj ruci: peri s Tvojom krvi
 Od kozlič' razluči, a meu ovce stavi.²⁶

Osim navedenog stiha na tekst *Dies irae* jasno aludira i posljednji stih: *Inter oves locum praesta / et de haedis me sequestra*.²⁷ Vitaljiću je, čini se, Marulićevo *Pjesma* zapela za oko ponajviše zbog toga što se naročito dobro uklapa u kontekst kraja knjige *Istumačenja psalama*, gdje se razvija tema o Posljednjem sudu i prolaznosti ovozemaljskog života.

Osim što je naveo Marulića kao autora svojeg predloška, Vitaljić – slijedeći model iz prethodnih psalama – navodi i cijeli Marulićev tekst, i to tako da nakon svakog Marulićevog distiha slijedi Vitaljićeva pjesnička adaptacija izvornika u osmerakoju sestini. Pritom je osobina Vitaljićeva teksta koja naročito upada u oči njegov opseg. Ne samo što je najmanja količina prepjeva za jedan Marulićev distih jedna sestina – dakle šest osmeraca za jedan elegijski distih – nego se pojedini Marulićevi distisi adaptiraju u većem broju sestina: broj Vitaljićevih strofa ponuđenih za elegijski distih varira između jedne do čak njih 25! Premda komički pjesnik vjerno slijedi sadržaj svakog Marulićevog distiha, mora ga – zbog unaprijed zadana opsega sestine naspram latinskog elegijskog distiha – nužno amplificirati barem za polovicu. Tako predložak postaje platforma za amplifikaciju sadržaja koji je zadao Marulić, najčešće putem semantičkog razrađivanja i konkretiziranja njegova teksta.

Kao primjer takve amplifikacije putem konkretiziranja možemo navesti Marulićev distih *Pro meritis dabitur merces: seu uita perennis / Seu iam non ullo mors moritura die*. (69-70).²⁸ Vokabular navedenih stihova je apstraktan: navode

²⁶ Odlučili smo se za transkripciju slogotvornog *r* («ar») iz rukopisa kao »r«, pri čemu smo svjesni da se tako gube pojedini efekti teksta, kao što je ovdje rima »karvi-stavi« u posljednja dva stiha.

²⁷ Usp. Mt 25: 33.

²⁸ *Prema zasluži bit će i plaća: il vječiti život, / Ili smrt, koja već nikada ne može mrijet*. Ovdje i nadalje donosimo prijevod B. Lučina, LS 244-249.

se četiri elementa: zasluge, plaća, vječni život, »neumrla« smrt. Vitaljić taj distih izvodi u dvjema strofama, od kojih prva izlaže što će se dogoditi »dobrima«, a druga navodi zla koja će snaći »zle«. ²⁹ Elementi koje navodi Vitaljić jesu: (za zaslužne) pravedan život, sveta i čista djela, rajsko veselje, slavlje, rajska mjesta, obilna plaća, čestit mir, vječni slavni život; (za grešnike) zloba, propast, »hudi« postupci, vječne muke, vječna »gorka stanja«, smrt u životu, život u smrti. Takva je razrada Marulićevih motiva, razlamanje općeg pojma (primjerice, pojma *merces* u preciznije određene nagrade – rajsko veselje, slavlje, mjesto u raj) svojstvena i ostalim Vitaljićevim strofama i, osim što ukazuje na tendenciju konkretiziranja i detaljnijeg opisa predstavljene stvarnosti, nagomilavanjem (često asindetskim) istorodnih elemenata pojačava značenje.

Najveća je amplifikacija u Vitaljića – već spomenuta, koja obuhvaća strofe LII – LXXXVI, ukupno 25 strofa – razrada Marulićeva predzadnjeg distiha: *Cernite quam celeri labuntur tempora cursu / Quamque fugax nullam sentiat hora moram.* ³⁰ Misao o prolaznosti vremena omiljen je motiv baroknih pjesnika, neovisan o žanrovima (pojavljuje se i u epu i u plačevima i u lirici), a nastavlja se na tradiciju srednjovjekovnog motiva *ubi sunt*. Vitaljić nadodaje i s njime usko vezan motiv o prevrtljivosti sreće. Marulićeva apstraktna misao amplificirana je prvenstveno u obliku konkretnih primjera prolaznosti i obrata u ljudskoj sudbini. Sadržaj Marulićeva stiha izlaže se u strofi LII (1-2) te LXX-LXXI (1-2), dok je u ostalim strofama izložen niz situacija iz ljudskog života i prirode u kojima se manifestira prolaznost, koja je prikazana putem forsirane uporabe antiteza. To su, primjerice: ljepota mladosti naspram ružnoće u starosti, bogatstvo i siromaštvo, proljeće / plodna priroda naspram suše, zime, oskudice, počasti naspram zaborava, zdravlje spram bolesti, cikličke promjene u prirodi, smjena godišnjih doba i vremenskih prilika. Od strofe LXX nadalje izlaganje primjera zamjenjuje se refleksijom o prolaznosti i nestalnosti svega zemaljskog. Nakon četiri strofe diskurz iz izlaganja prelazi u poticanje vjernika, koje obuhvaća posljednje tri strofe toga opširnog ekskurza.

Amplifikacija se, kako vidimo, ne odvija isključivo putem razlamanja na manje motive ili davanjem primjera za situacije koje Marulić sugerira. Vitaljićev se prepjev, osim gomilanjem leksema koji pripadaju istom semantičkom polju ³¹ usložnjava i s aspekta narativnih intervencija.

Marulićev tekst protječe dosljedno *mimetički*, u dijalogu neupućena učenika, kršćanina, i sveznajućeg učitelja, Krista. Vitaljićev tekst sofisticira i jednog i drugog sugovornika. Kršćanin svoje prvo pitanje ne postavlja izravno, kao u izvorniku, već u dvije strofe »postavlja scenu«, izlaže teološke okolnosti u

²⁹ Usp. Prilog, strofe XLIV i XLV.

³⁰ *Gledajte kako vrijeme u hitru promiče trku, / kako mu bjegući tijek zastoja nema ni tren.*

³¹ Usp. LX, 5-6: *I ma slava nije sad drugo / neg sramota, smih i rugo; LXIV, 1-4: Gdi bi prije bor zeleni, / Vris, čemina al planica, / To t' je čepris uzvišeni, / Kruška, višnja, smokvenica...*

kojima će se odvijati dijalog (Stvoritelj svijeta ostavlja Raj i dolazi na zemlju; želi posjetiti čovjeka grešnika koji je za svoj stan odabrao ovu »dolinu suza«). Takav narativni okvir (kršćanin kazuje nedefiniranom recipijentu, a ne obraća se Kristu) postupno prelazi u dijalog preko svojevrsne najave u trećoj strofi, koja je velika razrađena apostrofa, dok se pitanje (iz Marulićeva predložka) izravno postavlja tek u četvrtoj strofi.

Zanimljiv se slučaj kontrole diskurza nalazi nakon tri strofe (XXVIII-XXX) koje amplificiraju distih *Nec monitus audit, mea nec uestigia seruat / Denique iudicium nec timet inde meum* (45-46).³² U tom se distihu pojavljuje motiv Suda, a Marulićev tekst se na isti motiv vraća već u sljedećem distihu: *Iudicium horrendum, cum tandem uenerit ille...* (47). Vitaljić ga prevodi ovako:

Ah, strašnoga (rekoh) Suda
Ne straši se narod ljudi (XXXI, 1-2).

Pritom kolokvijalno kazivačevo (=Isusovo) »rekoh« tumačimo kao retoričko mjesto koje vraća tekst na već spomenutu temu, ovdje Posljednji sud.

Tragovi »razgovorljiva« kazivača, sugovornika koji »ukazuje na svoje kazivanje« javljaju se u Vitaljićevim strofama na više mjesta: katkad se kršćanin služi (više nego u Marulića) apostrofama, emocionalno izuzetno nabijenim:

Zač si svetu ponizio,
Mili Isuse, glavu doli? (X, 1-2)

Da nu rec' mi, *dobro moje*,
Ča te sada upituju (XIV, 1-2)

Emocija praktičnog vjernika vidljiva je i u umetnutim uzvicima kojima je mjestimično protkan tekst:

Zač pribijene noge biše?
Jednu k drugoj buduć bio
Oštri čaval (*jaoh*) probio? (VIII, 4-6)

No »jauče« i Krist koji u drugoj polovici pjesme žali nad zabludjelim čovjekom:

Zaslipilo jer je njega
(*Jaoh*) življenje toj nečisto (XXVII, 3-4).³³

Istu pojavu uočavamo i u Dražića:

Snježana - *ah! joh!* - zač pokriva
Koprenica bedra tvoja? (11, 1-2).

³² *Ne sluša upozorenja, po mojem ne hodi tragu, / Napokon, niti ga sud nimalo ne plaši moj.*

³³ Usp. i XXVI, 3.

Emocionalno snažne sintagme obraćanja česte su i kod Dražića:

Ki te uzrok pravednoga
Jaganjčića silovo je
 Da smrt križa priteškoga
Joh! na rame staviš tvoje? (6).

Ah! dal zašto razapete,
Mili Isuse, ruke tve su (8, 1-2).

Da reci mi, *ma ljubavi* (13, 1).

Aktivni kazivači (i Kršćanin i Isus) koji komentiraju vlastiti iskaz ili iskazuju svoj emocionalni odnos prema predmetu, oznaka su suvremene religiozne poezije (primjerice, spomenutih baroknih plačeva). No izrazita emocionalnost odlika je i religiozne poezije vezane uz paraliturgiju, kao i one koja predviđa manje obrazovanu publiku i koja svojeg recipijenta pridobiva između ostalog i povišenim emocionalnim tonom teksta, karakterističnim za barok. Marulićeva *Pjesma* svojom emocionalnošću pokazuje zajedničke odlike s paraliturgijskim tekstovima (o čemu svjedoči i njezino pojavljivanje u anonimnim ili poluanonimnim pjesmaricama nabožne poezije u 16. stoljeću).³⁴ Vezanost Vitaljićeva teksta uz svijet praktičnog pastorala čitamo, na razini sadržaja, i u ovim stihovima, gdje Isus govori o zabludjelu čovjeku koji je svjestan paklenih muka koje ga čekaju, no ipak:

On sa svim tim ne otvara
 Vrata od srca svoga meni;
 Niti sliša *kad ga kara*
Človik meni posvećeni
Moj namistnik ki je isti
Obran da grih kare, i svisti. (XXIX)

Dok se u izvorniku ne spominje svećenstvo kao posrednik Isusovih poruka, Vitaljić se u svojem prijevodu neizravno požalio na slab autoritet svećenika, možda potaknut i vlastitim župničkim iskustvom.

Vitaljić percipira i tretira Marulićev sadržaj kao autorski i nepovrediv te ga slijedi iz distiha u distih. Najveći je otklon u ekskurzu o prolaznosti vremena, spomenutoj amplifikaciji koja proširuje Marulićeve stihove 75-76. Uloga kazivača tamo diskretno »isklizne« iz vlasti Isusova lika te kazivač pritom prestaje biti Krist, a postaje neimenovani Čovjek koji izlaže primjere prolaznosti u prvom licu.

Neki dijelovi opisa prolaznosti preuzeti su iz raznorodnih, prepoznatljivih književnih tradicija. Mladenačko se lice, primjerice, prikazuje metaforom ljiljana i ruže, ustaljenom prvenstveno u opisima ženskoga lica u ranonovovjekovnoj ljubavnoj lirici:

³⁴ Usp. bilj. 20.

Učar s ružom žilj pribili
Na obrazu mom' cvatiše,
Danaska su problidili,
Jer bolesti na me udriše (LIII, 1-4)

Iz psalma 42 preuzeta je usporedba između vjernika i žedna jelena:

Tere kako jelin žedni
Na studence gre vodene,
Tako i on drži sve dni
Gor' svoje misli upravljene,
Rajsku želeć vodu piti,
I s njom žeđu ugasiti. (LXXIX)

Uz brojčano nadmoćne motive biblijskog podrijetla izriječom se uvode i motivi iz poganskog antičkog svijeta:

Učar *Krezo pribogati*,
Danas Lazar prosim kruha,
Učar svi moji stoli zlati,
Danas bidni glad me kuha. (LIV, 1-4)

Nemalen broj opisa razvija se u tematskim krugovima prirode koja djeluje protiv čovjeka:

Učar njive moje zelene,
Sijbe pićne, rodni sadi,
Sve toj danas sahne i vene
Radi vitra, grada radi,
Ali ajerske rad ljutine,
S koje svako voće gine. (LV)

Svijet vrtova i perivoja, svijet u baroku omiljene »priređene, ukroćene prirode« također je ovdje pronašao svoje mjesto, i to u »pozitivnom« opisu prirode koja napreduje:

Gdi bi dračje i kupina,
Sad perivoj to t' je ugodni,
Gdi pustinja, gdi starina,
To t' vinograd sad je rodni,
I gdi trave po livadi,
To t' su sijbe, to t' su sadi.

Gdi bi prije bor zeleni,
Vris, čemina al planica,

To t' je čepris uzvišeni,
 Kruška, višnja, smokvenica,
 I mirisna i ugodna
 Svaka ostala voća plodna. (LXIII-LXIV)

Poznati motiv kola sreće (nama, a vjerojatno i Vitaljiću, najpoznatiji u verziji iz Gundulićeva *Osmana*) jasno se parafrazira:

I kolo se tako vrti,
 Ča bi doli, to je sad gori:
 Na život se gre po smrti:
 Progonjenim raj se otvori:
 Tko se j' smijal, ta se plače,
 Tko se j' plakal, vesel skače. (LXIX)

Dražić u svojoj prvoj strofi proširuje Marulićev tekst (st. 1-2) dobro poznatim motivom:

Višnji Bože, tko uzroči
 Da se u umrloj puti objavi,
 I da *Sunce od istoči*
 U mrkli se zapad stavi?

U ovome primjeru druga dva Dražićeva stiha zapravo i ne prevode Marulićev odgovarajući pentametar, već ga supstituiraju slikom i izrazom »Sunce od istoči«, više puta posvjedočenim u hrvatskim baroknim tekstovima.³⁵

5. Stil

U Vitaljićevu se prepjevu, a u manjoj mjeri i u Dražićevu, već dalo primijetiti kako je svaka strofa neizostavno konstruirana racionalnom primjenom retoričkih figura. Figure u ovom pjesničkom tekstu ne nadolaze spontano i kao povremen njegov ukras (kao što je to slučaj u Marulićevu tekstu), već čine njegov pomno planiran temelj. U navedenim se primjerima, između ostalog, s velikom učestalošću pojavljuje antiteza – osnova cijelog ekskurza o prolaznosti, koji se i konstruira na kontrastu »nekad« i »sad«. Osim antiteze, izrazito su česte figure ponavljanja koje dolaze u raznim oblicima:

Biž'te, biž'te: gori, gori,
 Gori srca dviž'te vaša,

³⁵ Što mi sunce od istoči / S bjelijem danom mladoj siva (Ivan Gundulić, *Osman* 6, 41-42); Komu li ćeš crne oči / pokloniti, moja mila, / u kojih sunce od istoči / sija i vedra dzora bila?, Ivan Bunčić Vučić, *Plandovanja*, 48.

Gori rajski gdi su dvori,
 Gdi su prava dobra naša,
 Radost slavna, mir izbrani,
 Rajski život neskončani. (LXXIV)

Osim dvaput i triput uzastopno ponovljenih riječi u prvom i drugom stihu, ponavljanje se uočava i u vidu anafore (»gori« u st. 2-3), anadiploze (»gori« u st. 1-2), ponavljanja »gdi su« u sredini i na početku sljedećeg stiha; u istom stihu javlja se dodatna rima »gori-dvori«, a na kraju strofe nalazi se simetrična konstrukcija sintaktički paralelnih »radost slavna – mir izbrani – rajski život neskončani«.

Dinamičnost Vitaljićeva baroknog stila postiže se i pojačanom uporabom glagolskih konstrukcija umjesto izvornih imeničkih. Pogledajmo Marulićev distih u kojem se nabrajaju četiri paklene muke:

Indomitique ignes indiscussęque tenebrę
 Semper edax uermis, semper amara lues. (33-34)³⁶

On se sintaktički razrađuje i dinamizira u Vitaljićevoj strofi preobraćanjem imeničkih konstrukcija u glagolske:

Gdi oganj *gori*, gdi crv *grize*,
 Crna tmina gdi *smućuje*,
 Gdi gorčina srce *riže*,
 Gdi se *uzdiše*, gdi *boluje*,
 Gdi je *smutnja*, gdi je *vapaj*,
 Gdi je brez svrhe *vavičnji vaj*. (XX)

Nakon 6 glagola, u posljednjim se dvama stihovima prelazi na imenice (*smutnja*, *vapaj vaj*). Osim što postiže veliku dinamičnost uporabom glagola, strofa računa i na zvučni efekt figura ponavljanja: veznik *gdi* na raznim se pozicijama ponavlja osam puta. Nadalje, unutar kratkih rečenica sastavljenih od subjekta i predikata (»oganj gori«, »crv grize«, »tmina smućuje« itd.) zadržan je upravo isti poredak rečeničnih dijelova.

Velik broj strofa postiže svoju dinamičnost nabranjem elemenata istoga reda. *Cumulatio* je tipična figura baroknog stila koja proizlazi iz težnje baroknog teksta da u potpunosti iscrpi opseg određenog predmeta, po mogućnosti u brzom asindetskom nabranju.³⁷

³⁶ *I neukrotivi plamen, i posve neprobojna tama, / Nikad zasitljiv crv, pomor neprestano grk.*

³⁷ Dunja Falisevac, Ivan Bunić Vučić, ZZK – Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1987, 122.

Elementi akumulirani figurom nabiranja raspoređuju se u raznim kombinacijama. U narednoj strofi, koja je svojevrsna *enumeratio* paklenih muka, autor se igra s alterniranjem paralelizma (st. 3) i hijata (st. 4):

Gdi je žalost neskončana,
 Tužba, bolest, plačni glasi,
Strašni jauci, smrtna rana,
Suze vičnje, gorki uzdasi,
 Plač i čemer nepristajni
 I plačna zla okrug vajni. (XXI)

Sofisticiranije figure koje zadiru u semantiku riječi u Vitaljića su u primjetnoj manjini u odnosu na zvučne figure, figure *per adiectionem* ili figure konstrukcije. Metaforičku dimenziju figuralnog ukrasa donekle nadoknađuju alegorijski, moralni i anagogijski smislovi prisutni u originalu i preneseni u prepjev. Na tom su temelju konstruirani ranije navedeni stihovi u dvanaestercu (slobodna parafraza stiha *Tantus labor non sit cassus*), od kojih ponavljamo one s najočitijom figuracijom:

Ne daj tvoj Trud trudu; ni Muka, da mucu
 K vičnoj po tvom sudu duh se moj odluči.

Osim što je prisutna figura *poliptoton*, koja ponavlja istu riječ u fleksiji (trud - trudu, muka - mucu), smisao se proširuje i na razini višestruka značenja: »Neka tvoj Trud i tvoja Muka ne dopuste da se moj duh po tvom Sudu odcijepi i otputi vječnom trudu i mucu«. Jedan trud i muka su Kristovi, a drugi su smrtnikovi. Višestrukost značenja teološkog je podrijetla.

Dražić u strofi br. 9 diskretno metaforizira Isusova usta, koja u glagolskoj metafori postaju »rajsko vrelo«:

Lica suha i ledena
 I put gleda zač gola se,
 Usta žučim napojena?
 Vrilo toči s kih rajsko se. (9)

No ima i figura i tropa sa sadržajem klasičnog podrijetla, kao u strofi u kojoj se pojavljuje personificirano sunce koje skida zlatnu opravu od sunčanih zraka. Motiv podsjeća na antičke vremenske perifrize u kojima se personificiraju astronomski fenomeni. Sunčev sjaj je zamijenjen metaforičkom »zlatnom opravom«, pri čemu se slika proširuje i elementom »svijetlih zraka« koje čine tkanje te »sunčeve haljine«:

Žarko Sunce tad će skriti
 Svitlih zdracih zlatnu opravu (XXXIII, 1-2).

6. Vitaljić i Dražić

Vitaljićev i Dražićev prijevod nastali su u razmjerno kratkom vremenskom razmaku. Status i recepcija prilično su im različiti: dok je Vitaljićev prepjev gotov tekst kojem je tiskanjem omogućena šira distribucija, Dražićevi su stihovi zastali u fazi nastanka i zasad čak nemaju svoju konačnu tekstualnu verziju. Dražićev tekst, koji se ovdje nudi u radnoj verziji, valjalo bi sa sigurnošću uspostaviti, no pitanje je hoće li nam to omogućiti eventualni dodatni izvori (za koje imamo razloga strahovati da i ne postoje).

No već se sada smijemo zapitati: postoji li izravna veza među dvama prepjevima? Dražić je, naime, lako mogao poznavati Vitaljićev tiskani tekst. Imaju li dva prepjeva pažnje vrijednih međusobnih dodirnih točaka, osim, dakako, onih koje se u njima kao prepjevima istoga teksta očekuju? Uočili smo ih nekoliko:

1) Marulićev distih *Mox uirtute potens et maiestate uerendus / Adueniam et rutila nube sedebo super* (57-58)³⁸ dvojica prepjevatelja nude u sljedećim oblicima:

(Vitaljić)

U mogućstvu i kriposti
Strašan s nebes pak ću priti,
Tere oblak će pun svjetlosti
Sidališće meni biti,
Za činiti Sud općeni,
I suditi svit himbeni. (XXXVII)

(Dražić)

Učas moguć u kreposti,
Veličanstvom svrhoviti
Nad oblacim u svjetlosti
Ja se ukažem tad sjediti. (29)

Oba se pjesnika u prvom stihu koriste istim vokabularom (premda u drugačijem sintaktičkom okviru). Možda latinsko *virtute potens* i nije nudilo mnogo više opcija nego »moguć« i »krepstan«. Ipak, u navedenoj se strofi krije još jedna podudarnost: »oblaci puni svjetlosti« u obojice pjesnika prijevodna su opcija za latinsko *rutila nubes* (»rumen oblak«). Jesu li slučajno i Vitaljić i Dražić ignorirali rumenu boju Marulićeva oblaka i odlučili se za »oblak svjetlosti« (što je moguća prijevodna varijanta, ali neusporedivo manje očekivana) ili je Dražić zagledao u Vitaljićev prepjev?

2) Vrlo sličnu situaciju imamo u distihu *Nec monitus audit, mea nec uestigia seruat, / Denique iudicium nec timet inde meum* (45-46):³⁹

³⁸ *Doskora, silan u moći i strahotan u veličanstvu, / Rujnom na oblaku svom sjedeći, doći ću ja.*

³⁹ *Ne sluša upozorenja, po momemu nè hodi tragu, / Napokon, niti ga sud nimalo ne plaši moj.*

(V.)

Ni moje pute nasliduje,
 Ni zakona nauk moga,
 Niti strahom *problidjuje*
 Radi Suda pristašnoga,
 Kad će vas svit trepetati,
 Sve predati, sve drhtati.

(D.)

Nit me sliša nagovore,
 Niti staze moje slijedi,
 Neg skupštine huđe i gore,
 Strašni na moj sud *ne blijedi*.

Dražić je, kao i Vitaljić, latinsko doslovno *timet* preveo slikovitijom manifestacijom straha, glagolom »blijedjeti«, premda mu se za prijevod te riječi svakako nudilo mnogo više opcija.

3) Sličan slučaj podudarnosti slike i vokabulara nalazi se u prepjevima distiha *Corripit mundum flammis crepitantibus ignis / Atque unus fiet terra fretumque rogas* (55-56).⁴⁰

(V.)

Živoga ognja nagal plami
 Vas naokolo svit obhiti:
Mora, rike, zemlja, kami,
 I trave će sve goriti,
 Stabla, gore, vrsi, kruzi,
 I zeleni tokoj luzi. (XXXV)

(D.)

U naglosti s neba sâć će
 S bahatimi oganj plami;
More, rijeke, drvo, kami
 Oganj biti zemlja sva će. (28.)

Marulićevo *terra fretumque* (»zemlja i nebo«) razlaže se u Vitaljića u iscrpan popis dijelova prirode koji će gorjeti na Sudnji dan. Dražićeva kratka enumeracija »More, rijeke, drvo, kami« ne može se doduše mjeriti s razvedenijom Vitaljićevom, no podudarnost stihova »More, rijeke, drvo, kami« (D.) i »Mora, rike, zemlja, kami« (V.) svakako ne može biti puka slučajnost.

Međusobna veza dvojice suvremenika, Marulićevih prepjevatelja, za koju smo naveli neke indicije, čini nam se jednim od najintrigantnijih pitanja u vezi s hrvatskim prepjevima te poznate pjesme. Nešto je slabiji argument međusobne veze dvaju prepjeva, no ipak ostaje nezanemarivom činjenicom to što oba prepjeva navode Marulićev tekst distih po distih (što znači da im je izvornik važan) te što oba 33. stih (koji je do nas došao u dvije verzije) uzimaju u obliku koji se u modenskom rukopisu te u prvom izdanju *Institucije* (1507.) ne nalazi u tekstu, nego na margini.⁴¹ Zašto oba prevoditelja imaju baš taj »alternativni« stih? Jesu li se koristili istim predloškom ili je Dražić svoj predložak preuzeo od Vitaljića? Možda

⁴⁰ *Praskavi jezici ognja obuhvatit zemlju će cijelu, / Kopno i more svud jedna će lomača bit.*

⁴¹ Oba prepjevatelja navode Marulićev stih u verziji *Indomitique ignes indiscusseque tenebrę* (33), za razliku od *Ignis inextinctus, nunquam discussa tenebra*, koji je u tradiciji teksta dominantan. V. kritički aparat u LS, 246.

bismo odgovor na to pitanje našli uvidom u sva starija izdanja (ili, eventualno, rukopise) kojima se Vitaljić mogao služiti.

Brze i dugotrajne svjetske recepcije Marulićeva prepjeva svjesni smo već dulje vrijeme. Dražić i Vitaljić svjedoče, s druge strane, o lokalnoj recepciji, no ujedno ukazuju i na sposobnost tekstova da preživljavaju i transformiraju se kroz razne stilove te da odgovaraju na uvijek nove recepcijske potrebe. Uspoređen sa stilski »triježnim« verzijama – latinskim izvornikom i hrvatskim prepjevom iz 16. stoljeća – Vitaljićev i, u nešto manjoj mjeri, Dražićev tekst predstavljaju pravi vatromet stila i iscrpno prikazane stvarnosti u obliku razrađenih pjesničkih slika. Barokni stil nije vezan uz književnu vrstu ili temu pjesničkog djela: on je kategorija nadređen ostalim slojevima djela. Stil je u baroku neizostavno retoričko sredstvo kojim se postiže tražena formalna atraktivnost djela, bez obzira na to koja je njegova svrha: zato taj stil odlično funkcionira i u tekstovima čija je pragmatičnost očita, kao što je slučaj u nabožnoj poeziji Andrije Vitaljića. Srednjovjekovno generičko podrijetlo Marulićeva teksta (posebno opis Sudnjeg dana) i njegova atraktivna barokna obrada ukazuju na srodnost koja postoji između tih dviju književnih epoha i na njihove zajedničke crte koje je pod nazivom manirizma u književnopovijesnu znanost uveo E. R. Curtius.⁴²

⁴² Ernst R. Curtius, *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Naprijed, Zagreb, 21998.

Prilog: usporedni prepjevi Marulićeve pjesme *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in Cruce* na hrvatski: Andrija Vitaljić (1703) vs. Ivan Dražić (1713).

	VITALJIĆ	DRAŽIĆ
	Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce. Christianus interrogat, Christus respondet	
	Razgovor meu Isukrstom i meu krstjaninom, u pisni latinske po Marku Marulu Splicićaninu kriposno i bogoljubno složen, a sada u pisni slovin-ske virno prinesen. Krstjanin upituje, Isukrst odgovara.	Marci Maruli Carmen de Doctrina Christi pendentis in Cruce Ab Auctore translato [<i>sic</i>]
1.	Summe Deus, quare mortales induis artus Et terras cęli lapsus ab arce colis?	
I.	Dakle vićni Stvorac svita, (Ki u vićnoj biva slavi I ki odabra plemenita Mista u rajskoj gor' državi) Raj ostavlja, Nebo ohodi, I dol' k' ęrnoj zemlji shodi.	(Christianus) Višnji Bože, tko uzroći Da se u umrlj puti objavi, I da Sunce od istoći U mrkli se zapad stavi?
II.	Dakle Anđelska slava i dika I vavićna svitlost prava, Hti pohodit dol' ćlovika Kriva, dužna i neprava; Buduć' obral za svoje stane svita ovoga plaćne strane.	
III.	O Cesare svemogući, O jedini Bože i pravi, Prim' ov' uzdah moj gorući, I tve u uši moj glas stavi; Ter odgovor meni dati (Molim) htij se dostojati.	
IV.	Vzać, Bože istiniti, Gospodine neumrli, Slabom puti hti se oditi, I hti ćlovik biti umrli? Zać li s dvora nebeskoga Sajde u strane svita ovoga?	
2.	Vt terrenus homo per me, quem torserat error, Ad cęlum recta disceret ire uia.	

V.	<i>Is.</i> Sajdoh k zemlji, da zemaljski Človik, koga grih zaplete, Po meni u dvor dojde rajski, U blažene strane i svete; I da pute svoje upravi Ka nebeskoj gor' državi.	(Christus) Čovjek, kom bi slava uzeta Prvoga dila cić krivine Da nauči k slavi opeta Teć po meni, putu istine.
3.	Quid Te, qui semper procul esses crimine ab omni, Velle pati poenas compulsi atque necem? 5	
VI.	<i>Kr.</i> Da ka je stvar silovala Tebe (ki si sved čist bio, Velikoga griha, al' mala Ne budući igda imio) Da u trudnom tvomu putu Muku trpiš i smrt ljutu?	Ki te uzrok pravednoga Jaganjčica silovo je Da smrt križa priteškoga Joh! na rame staviš tvoje?
4.	Erga ipsum pietas, ut, quem sua culpa graubat, Lustratum noster ferret in astra cruor.	
VII.	Silova me ljubav ista, Kuju nosih ja človiku Da mâ tako krv pričista Poda njemu lik grišniku, Da ga opere i očisti, Da se u Raju čist namisti.	Prem čovjeku ljubav čini, Grijež kojega obtekčo je, Laka i čista da ga učini Krv ma tere k meni dođe.
5.	Quare expansa Tibi tenduntur brachia? Quare Consertim iuncti sunt Tibi, Christe, pedes?	
VIII.	<i>Kr.</i> A zač ruke tvoje prisvete Nebo i zemlju ke stvoriše, Na Križu su razapete? Zač pribijene noge biše? Jednu k drugoj buduć bio Oštri čaval (jaoh) probio?	Ah! dal zašto razapete, Mili Isuse, ruke tve su I priljutim čavlim spete Primičene noge obe su?
6.	Hinc illinc quoniam diuersas conuoco gentes Inque unam stabili foedere iungo fidem.	
IX.	<i>Is.</i> Razlik narod jere k tebi Ja od svake zovem strane, Da se uprave gori k nebi, Da se u jednoj viri shrane, Ka jim temelj hoće biti Za Raj doteć' vikoviti.	Razlike bo sa sve strane Ljubav moja zove puke Da stavi cvijet vjere izbrane I slatka truda drage muke.
7.	Sed cur demissa pariter ceruice recliuus Sic defixa tenes ora oculosque solo?	
X.	<i>Kr.</i> Zač si svetu ponizio, Mili Isuse, glavu doli? I oči si obalio K črnoj zemlji vas pun boli? Prignul si obraz s koga izvire Rajska radost priko mire.	Ali zašto prignuo si Tvoju glavu k zemlji nica I ljupko oči u nju upro si U mrtvilu blijeda lica?

8.	Mortales moneo non inturgescere fastu, Sed subnixa pio colla domare iugo.		15
XI.	<i>Is.</i> Tako umrle nutkam ljude Da raskošu tlače svita, S poniženjem da se trude Život vodit, trajat lita; Ter da ohole svoje vrate Pod taj jaram sveti obrate.	Ja umrle učim tako Ne nadimat se oholasti, Pak pod jarma moga lako Brema prignut vrat svoj klasti.	
9.	Quę causa est nudi Tibi corporis? Arida quare Stat uultu macies membraque sicca rigent?		
XII.	<i>Kr.</i> Da ki je uzrok, da tvoje Tilo Tako golo na Križ visi? Zač ti je lice ublidilo? Mlohav, plačan, tužan ti si? I zač su uda tva blažena Sva mršava, sva izbijena?	Lica suha i ledena I put gleda zač gola se, Usta žučim napojena? Vrilo toči s kih rajsko se.	
10.	Hoc uolo ne pigeat luxum te spernere mundi Atque famem mecum pauperiemque pati.		
XIII.	<i>Is.</i> Tako te učim da taščine Svita ovoga ti pogrdiš, I da žalost i gorčine, Glad i žeđu sa mnom trpiš, Sveto uboštvu podnoseći, Za Raj vični gor' doteći.	Ova trpim da trud tebi Nije pogrdit tašta svita I u nevolji i potrebi Sa mnom trajat tvoja lita.	
11.	Candida sed graciles cingunt uelamina lumbos: Anne, rogo, quicquam pars quoque tecta monet?		
XIV.	<i>Kr.</i> Da nu rec' mi, dobro moje, Ča te sada upituju: Zač pričiste boke tvoje Bili ubrusi pripašuju? Koje li je to zlamenje, Udov tvojih pokrivenje?	Snježana - ah! joh! - zač pokriva Koprenica bedra tvoja, Ali u stvari toj počiva Pokrivenoj skrovnos koja?	
12.	Hinc discas quod casta placent mihi corpora et odi Si quibus illicitus turpia nudat amor.		
XV.	<i>Is.</i> Tim da poznaš da ljubio Jesam vazda ja čistoću, I, ki je divstvom s' ukrunio, Slavom krunit njega hoću, Nenavidim zato dosti Ja sramotne ljubeznosti.	[...] zašto [?] čisto moje Ljubi ona čista ka su Nečistoće [...] Ka mrzi i u golizni ka bludna su.	
13.	Quid colaphi, quid sputa notant, opprobria, flagra, Spinea sarta, crucis cętera supplicia?		
			25

XVI.	<i>Kr.</i> Da ča (rec' mi) zlamenuju Biči, udorci, pljuvotine? Ča te ruže, ča te psuju Ljudi kleti prez miline? Trnom krune, tršču biju, Žučju poje, srce otkriju?	Da reci mi, ma ljubavi, Kruna, biči, pljuvotine Zlamenuju što i objavi Meni [?], Križa muke ine?
14.	Perferat offensas omnes, non inferat ulla Qui super alta cupit sydera pace frui.	
XVII.	<i>Is.</i> Rad ljubavi tako moje Svak ustrpljen ima biti, Tuga, žalost, al' zlo koje Kad ga gorko obuhiti; Tim zlo za zlo on ne vrati, Ako će Raj uživati.	Uvriđenja da podnese Svak i za zlo dobro vrati Tko će rajске s mnome vise I mir vječni uživati.
15.	Vita brevis, modicus labor, optatissima merces, Immensum semper perpetuumque bonum. 30	
XVIII.	Kratak život jest svakomu, I trud kratak na sem sviti, Ali u stanu gor' rajskomu Rajski je život vikoviti, Željna plaća, dobro obrano, I uživanje neskončano.	Krat'k je život, trud mal, plata Priželjna je o sve vike. (A dobra su obilata I bez svarhe, i bez slike). ¹
16.	Quod si quem ne summa quidem iam p̄mia tangunt, Terreat ęterni carceris exilium,	
XIX.	Da ako dobro na koje dilo Vičnja dobra ne nutkaju, Bud' svakomu slišat milo Zlo, u koje zli padaju: Svak se straši (ne hteć Raja) Od paklena strašna vaja.	Nu na vječna dobra ako Tvrdo srce ne gane se, Ustraši ga neka Pako I na riječi me prigne se.
17.	Indomitique ignes indiscussęque tenebrę Semper edax uermis, semper amara lues,	
XX.	Gdi oganj gori, gdi crv grize, Crna tmina gdi smučuje, Gdi gorčina srce riže, Gdi se uzdiše, gdi boluje, Gdi je smutnja, gdi je vapaj, Gdi je brez svrhe vavičnji vaj.	Gdi neukrotni ognja plami, Magle, ke se ne rashode, Crv od svijesti s progrimami, I za smrtim smrti ishode.
18.	Horrendi gemitus, dolor acer, moesta querela, Assidui luctus et sine fine malum. 35	

¹ U rkp. zadnja dva stiha precrtana.

XXI.	Gdi je žalost neskončana, Tužba, bolest, plačni glasi, Strašni jauci, smrtna rana, Suze vičnje, gorki uzdasi, Plač i čemer nepristajni I plačna zla okrug vajni.	Strašne jeke, boles' ljuta, Žalos tužna, plač nestajni, Zla vavike nesmaknuta, Jad [...] i potajni.
19.	Talia quippe manent quos desertura uoluptas Nunc tenet et blandis decipit illecebris.	
XXII.	U takova zla će upasti Koji tašću ljubav ljube, S' koje plutonske u propasti Padu i vičnje u pogube; Jer pod slikom slasti ih vara Pak jim Pakla jamu otvara.	Ta čekaju, kih bjeguća Slados' zdrži, da ih ostavi, I bludnosti varajuća U kajanje zaman stavi.
20.	Diuitias cupidis ostentans, ocia pigris, Mollibus infandę concubitus Veneris.	
XXIII.	Ona bludnim blud sramotni Pod pokrovom meda kaže: Ona lincem pokoj škodni Tašće slasti mastju maže: Ona blagom onih hini Kih lakomost sužnje učini.	Kažuć tako ispraznimi Izgubljeno lijepo vrime Bludnim djelo sve putino Svoj gjnus stegam vjekovnime.
21.	Dulce merum, dulces uentri indulgentibus escas, Inflatis pompas, fortibus exuuias.	
XXIV.	Slatkim vinom onih nudi Ki se s pijanstvom pobratiše: Kaže da slast gizbin prudi Onim kih Bog trbuh biše, Da blaguju, da ispiju I da u svakoj slasti tiju.	Piće slatke, ki se dali Sladostima svima biše, Plijena, koji upohvali Njim se oholo ponosiše.
XXV.	A raskošom sega svita Onih nudi ki su oholi Tuđim blagom (ko prez mita Lupež hudi imat voli) Lupeže iste ponutkuje: Snigom crni, medom truje.	
22.	His illecta dolis infelix turba, salutis Immemor, in poenas perniciemque ruit.	
XXVI.	Već zanesen tako biva Ovom himbom narod ludi, Da na pomoć ne saziva Mene Boga u tih trudi; Nit' se k Nebu gori upravlja, Srcem zemlju jer ne ostavlja.	Huda čeljad, bez obzira Od tih varka privarena Na kraljevstva priblašena Mrzi, a srne vaj di izvira.

XXVII.	Ni spasenja od vičnjega Svojoj išče duši misto; Zaslipilo jer je njega (Jaoh) življenje toj nečisto, Stoga u muke neskončane I slip, i lud pada i srne.	
23.	Nec monitus audit, mea nec uestigia seruat, Denique iudicium nec timet inde meum, 45	
XXVIII.	Prem jakimi da ja glasi K meni često zovem njega, Da se shrani, da se spasi, Da se ukloni od zla tega, Da moje gleda trudne pute, Krv prolitu, rane ljute.	Nit me sliša nagovore, Niti staze moje slijedi, Neg skupštine huđe i gore, Strašni na moj sud ne blijedi.
XXIX.	On sa svim tim ne otvara Vrata od srca svoga meni; Niti sliša kad ga kara Človik meni posvećeni Moj namistnik ki je isti Obran da grih kare, i svisti.	
XXX.	Ni moje pute naslidiuje, Ni zakona nauk moga, Niti strahom probliduje Radi Suda pristrašnoga, Kad će vas svit trepetati, Sve predati, sve drhtati.	
24.	Iudicium horrendum, cum tandem uenerit ille, Ille dies irę, turbinis ille dies.	
XXXI.	Ah, strašnoga (rekoh) Suda Ne straši se narod ludi, Ki će strašan bit od svuda, Svud ognjenit, srdžben svudi: Dosti gorak, plačan dosti Pun čemera i žalosti.	Sud pristrašni oni, kada Svane dan gniva ognjeviti, Ki sva grabi, i popada Jakno vihor, sva za odniti.
25.	Cum concussi ingens fragor ętheris astra rotatu Turbabit rapido decutietque globos.	
XXXII.	Kad grmljenjem strašnim gori Nebo sjajne zvizde strese, Ke zemaljskih put ponori Silna buka dol prinese; Kako da bi s čudne sile Vas svit ovi striljat htile.	Kada ću se triska u nebi S naglom vartnjom tmaste zvizde S toj nebesa [...] ...s nebi [?] Krug se obori, da se ne gizde [?].
26.	Sanguinea populos terrebit lampade luna, Sol nulla: radios contrahet ille suos.	

XXXIII.	Žarko Sunce tad će skriti Svitlih zdracih zlatnu opravu, A Meseć se obratiti Hoće u sviću svu krvavu, I strašit će tad svakoga Krv ovoga, tmina onoga.	U krvavoj kad svjetlosti Ustrašit će Meseć puke A pomrčat sve jesnosti Sunce, umrlih s gorče muke.
27.	Cuncta tremant totusque simul quassabitur orbis, Angelicos uideas obstupuisse choros.	
XXXIV.	Tako da će sva stvorenja I vas skupa svit drhtati: Sve živine, sva zvirenja Strah pobije, trus pomlati; Pače u rajskih vičnjih misti Angel će se čuditi isti.	Sva strest će se i s potresa Razrušen će svijet ostati. Ah! i anđeli od nebesa U komu će biću stati.
28.	Corripit mundum flammis crepitantibus ignis 55 Atque unus fiet terra fretumque rogos.	
XXXV.	Živoga ognja nagal plami Vas naokolo svit obhiti: Mora, rike, zemlja, kami, I trave će sve goriti, Stabla, gore, vrsi, kruzi, I zeleni tokoj luzi.	U naglosti s neba sâć će S bahatimi oganj plami; More, rijeke, drvo, kami Oganj biti zemlja sva će.
XXXVI.	Tako u pepel blidi i bidni Voda i zemlja sva se obrati, Jer nebeski oganj jidni Vaskolik će svit požgati, I lug bude zemlja i more, Ravna polja, tvrde gore.	
29.	Mox uirtute potens et maiestate uerendus Adueniam et rutila nube sedebo super.	
XXXVII.	U mogućstvu i kriposti Strašan s nebes pak ću priti, Tere oblak će pun svitlosti Sidališće meni biti, Za činiti Sud općeni, I suditi svit himbeni.	Učas moguć u kreposti, Veličanstvom svrhoviti Nad oblacim u svjetlosti Ja se ukažem tad sjediti.
30.	Circumfusa aderunt sanctorum milia multa, Multa coruscantum milia spirituum.	
XXXVIII.	Mnogo tisuć svetih zbori Naokol će stati mene: Mnogo tisuć svitlih kori Družbe angelske priblažene, Svi sjajući: svih oprave Reše [?] od rajске vičnje slave.	Uokolo na tisuća Tisuć svetijeh vidit će se, I anđela mnoštva izuća Kroz prijazne svoje urese.
31.	Extemplo horrificum sonitum tuba fundet ab alto Diffindens terras Tartara et ima ciens.	

XXXIX.	Tudje [<i>sic</i>] strašan glas će dati Glasovita trublja s nebi, Da će od buke tej drhtati Sva kolika zemlja u sebi, Sva jezera i prodoli, Sva duboke jame doli.	Nenadano doba uto Strašni zemlja zvek pustit će, Razmrvi se zemlja, ljuto Pako trepteć zavapit će.
XL.	I ovi će glas probiti Strašna Pakla strašne strane, I u smutnju obratiti Klete duše odagnane; Svih obujme u naglosti Strah i čemer gorak dosti.	
32.	Nec mora, consurgent omnes quos lumine cassos Exceptit magno magna parens gremio.	
XLI.	Ter kih Zemlja, Majka vela Velo u krilo hti prijati, Kih pokosi smrt dresela, Svikolici hoće ustati, Za dat Suca prid strašnoga Od življenja razlog svoga.	Mat' općena kih u krilo Primi dignute od svjetlosti Tada ustanu i svoje tilo Duh će primit u hitrosti.
33.	Stabit et ante meum rediuiua caterua tribunal 65 Expectans pauido iussa tremenda metu.	
XLII.	I vas narod uskrišeni Prid pristolje stat će moje, Svi čekajuć pristrašeni Za svoja dila plaće svoje: Svi drhéući: svim će biti Strašan obraz moj srditi.	U bljedilu ustreptena Prid pristoljem mojim će stati Mnoštva iz grobov uskrišena, Strašne sude moje čekati.
34.	Nanque indiscussum nihil occultumue latensue, Nec quod quis tacitus mente agitarit erit.	
XLIII.	Jer tad ništa pokriveno Hoće biti, al' skrovito: Sve, sve bude protreseno, Sve otvoreno, sve očito, Misli od srca, skrovna strila, Riči otajne, svaka dila.	Protrišeno što ne bude, U to vrime ostat neće, Djela opaka, misli hude Skrovne na svjetlo izać' sve će.
35.	Pro meritis dabitur merces: seu uita perennis Seu iam non ullo mors moritura die.	
XLIV.	Da pravedno za življenje I za dila sveta i čista Rajsko će se dat veselje, Rajska slava, rajska mista, Plaća obilna, mir čestiti, Slavni život vikoviti.	Djelu svakom dostojna se Plata hoće tada dati, Život il' ki ne skonča se, Il' smrt, ka smrt neće imati.

XLV.	Da rad zlobe i propasti, I rad huda dilovanja Zli će u vičnje muke pasti, I u vičnja gorka stanja, Gdi će u vike živuć mriti, I u vike mruč živiti.	
36.	Ergo agite, o miseri, quos nunc malus implicat error, Dum licet, impliciti soluite uincla pedis.	
XLVI.	Dakle, tužni o grišnici, Kih je od grihov mriža splela, Stan'te, i vid'te svikolici Na koje vas je zlo navela: Brzo, brzo, uze odvežte, Bdijte, ustan'te, a ne lež'te.	O nevoljni, zato bdijte Kih zavezo grijeh je svime I smrtni uzo rastrgnite Dokle imate lijepo vrime.
XLVII.	Ne vidite l' da u veruzi Noge od vaših putih jesu? I da u smutnji i u tuzi Ah, kriposti vaše sve su? Razum, pamet, sve ćučenje Duša, razbor, i življenje?	
XLVIII.	Vrzte, odvež'te te zamčice: Željnu slobod nogam dajte: Groznom moč'te suzom lice: Bijte prsi, ter se kajte; Vzdišite, mol'te, bdijte: Milosrđe svi vapijte.	
XLIX.	Čim je vrime od pokore, Ne dangub'te u linosti, Da se meu to ne zatvore Vrata od Božje vam milosti, Ka kad budu zatvorena, Već nije paka, već vrimena.	
37.	Euigilate graui ne pressos lumina somno Occupet extremi temporis atra dies.	
L.	Od sna teška, ki je vam veće Teške oči zatvorio, Probud'te se, da vas speće Ne bi taj dan uhitio, Dan tminavi, pun gorkosti, I prigorke pun žalosti.	Bdijte, čim vas ne zaskoči Teškim sanom pritisnute Dan, zatvore kad vam se oči Od nemile smrti i ljute.
LI.	Dan, prošastno kada vrime Po tanko će sva protresti: Svak će imati grihov brime, Svak se strašit hoće i tresti; Ah, sad dakle, sad skočite, Ter se od grihov sna uzbudite.	

38.	Cernite quam celeri labuntur tempora cursu Quamque fugax nullam sentiat hora moram. 75	
LII.	Nu gledajte, u hitrosti Kako svaka stvar prohodi: Učar cvatih u mladosti, Danas stara šćap me vodi; Lip učera, zelen, gizdav Danas grbav, slip, sidinav.	Vidte kako u naglosti Brzijem tijekom hrli vrime. Neće da svom tijeku prosti, Ni da začas pokoj prime.
LIII.	Učar s ružom žilj pribili Na obrazu mom' cvatiše, Danaska su problidili, Jer bolesti na me udriše, I učar zdravo s prijatelji Danas bolan na postelji.	
LIV.	Učar Krezo pribogati, Danas Lazar prosim kruha, Učar svi moji stoli zlati, Danas bidni glad me kuha; Učar gozbe, učar sluge, Danas lačan i pun tuge.	
LV.	Učar škrinje moje sjahu Zlatom žutim, srebrom bilim, Učar kućni moji vođahu Tance ugodne kolom milim: Učar slava, zlato, i srebro, A danas mi golo je rebro.	
LVI.	Učar njive moje zelene, Sijbe pićne, rodni sadi, Sve toj danas sahne i vene Radi vitra, grada radi, Ali ajerske rad ljutine, S koje svako voće gine.	
LVII.	I livade moje učera Nike smerald zelenjaše, Nike bile rad bisera, Nike rubin rumenjaše, Danas nagli vitri udriše, Sve opališe, sve razniše.	
LVIII.	Moj perivoj, ki priličan Zemaljskomu biše Raju, Sad pustinji on je sličan, I za nj ništa već ne haju, Jer ga zimni jad pomlati, I u ništa on se obrati.	

LIX.	A žitnice moje obilne Kazahu mi vičnu hranu: Pune bačve, neizmirme Kako gore, u mom stanu; Sve to pojde, sve s' izmiče Nit bi bačav, ni žitnice.	
LX.	Učar štovan bih prid ljudi', I poljubljen od svakoga, Svak me danas drži i sudi Već luđaka za jednoga, I ma slava nije sad drugo Neg sramota, smih i rugo.	
LXI.	Sega svita u raskoši Vesel učar dan provodijah, Danas ljuta smrt me kosi, Prem kada se ne nadijah, I bil učar zdrav, rumen, lip, Sad sam mrtvac i nim i slip.	
LXII.	Sve se ostale stvari ovako Kratko u vrime prominjuju: Mlohavo je ča bi jako, A zelena probliduju: Ponižna su uzvišena, A uzvišena ponižena.	
LXIII.	Gdi bi dračje i kupina, Sad perivoj to t' je ugodni, Gdi pustinja, gdi starina, To t' vinograd sad je rodni, I gdi trave po livadi, To t' su sijbe, to t' su sadi.	
LXIV.	Gdi bi prije bor zeleni, Vris, čemina al planica, To t' je čepris uzvišeni, Kruška, višnja, smokvenica, I mirisna i ugodna Svaka ostala voća plodna.	
LXV.	Tako opet se vinogradi U pustinje obraćaju, Gdi prije njive, sijbe, sadi Opet bori uzretaju, Dračje, trava, al' pelinje, Al' koje drugo stablo divje.	

LXVI.	Gre za litom jesen plodni, Za jesenom zima lina, Tiho ubije vitar škodni: Prid oblaci mre vedrina: Za siverom juga pušu, A daž ščetnu poji sušu.	
LXVII.	Mirno i tiho uçar more Mir mornarom navišćaše, Sada uzdvignut, kako i gore Do zvizd gori dohitaše, I mornari puni straha Smrt srid mora vide plaha.	
LXVIII.	Noć za dnevom, dan za noći, Za vrućinom studen hodi: Zdravje se ima po nemoći, Za pokojom trud dohodi, Rat za mirom, mir po rati, A u radost se plač obrati.	
LXIX.	I kolo se tako vrti, Ča bi doli, to je sad gori: Na život se gre po smrti: Progonjenim raj se otvori: Tko se j' smijal, ta se plače, Tko se j' plakal, vesel skače.	
LXX.	Dakle je to istinito: Stvar na manje svaka hodi: Nije ništa stanovito: Sve prolita, sve prohodi, I pod hitra prominjenja Podložna su sva stvorenja.	
LXXI.	Zato pokle vrime leti, Ter se brzo prominjuje, Tko od vas neće jur početi Od stare se čuvat guje? I nastojat Raj iskati, A za svit se ne hajati?	
LXXII.	Zemlja je tašća: svit je ništa: Svitovne su ništa stvari: Nije na svitu mira čista: Svit himbeni svedž zlo vari: Tko svit ljubi, zmiju ljubi, Ka ga rani ljuto s zubi.	

LXXIII.	Svit pod medom čemer krije, A pod cvitjem strašne zviri: Svit celovom dušu ubije, I boj čini, kad se miri; Ter, kad grli, tada davi, Kažuć ljubav prez ljubavi.	
LXXIV.	Bižte, bižte: gori, gori, Gori srca dvižite vaša, Gori rajski gdi su dvori, Gdi su prava dobra naša, Radost slavna, mir izbrani, Rajski život neskončani.	
LXXV.	Dni su kratci, mala lita, Nije vrmena za kasniti: Svako u vrime smrt dolita Za život vam pokositi, Dakle u kratko ovo vrime Teško od grihov vrzte brime.	
LXXVI.	Ah, nije ludost vela i mnoga Cić taščine Raj gubiti? I cić hipa (jaoh) jednoga U vaj pasti vikoviti? Jer ča je bolje svit da uživaš A da u duši ščetan bivaš?	
39.	Felix qui semper uitę bene computat usum Cogitat et finem iam fore iamque suum.	
LXXVII.	Blažen Človik, ki življenje Tako u dobro on upravi, Da već svako svoje činjenje Reši u Božjoj on ljubavi, Bogostrašan, tih i miran, U svem dobar, u svem viran.	Srećan koji u životu S dobrijem djelim vrijeme traje, Smišlja sada vijek strahotu, I sva blizu svrha da je.
LXXVIII.	I ne misli o taščini Himbenoga svita ovoga, Neg k nebeskoj gor' visini Želje uzdviže srca svoga: Gori uzdiše, gor' mu je drago, Gor' njegovo svako je blago.	
LXXIX.	Tere kako jelin žedni Na studence gre vodene, Tako i on drži sve dni Gor' svoje misli upravljene, Rajsku želeć vodu piti, I s njom žedu ugasiti.	

LXXX.	Spominje se, da će umriti, Za ne uvridit Svemogoga, I domala da mu je iti, I dilit se s Svita ovoga, I dat Suca prid vičnjega Razlog dila od svakega.	
LXXXI.	Vesel tako danke vodi: Vesel tako Boga uživa: Pripravan se sved nahodi: Sved s njim Božja milost biva; I Gospodin kad hiteći Dojde, njega najde bdeći.	

Gorana Stepanić

*CARMEN DE DOCTRINA DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI PENDENTIS
IN CRUCE IN BAROQUE TRANSLATIONS INTO CROATIAN*

The *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi pendentis in cruce* (Venice, 1507) is a dialogical poem of Marulić of 39 Latin elegiac couplets, in the first half of which the Christian asks the crucified Christ of details of the crucifixion and his incarnation, while in the second half there is Christ's monologue on the pains of hell and the last judgement. The *Carmen* is the Marulić work with the largest reception (at first it was connected with the edition of the *De institutione* but later became independent). In the Latin original it was printed more than 20 times, and in various degrees of completeness and faithfulness to the original appeared in seven languages (Spanish, French, Italian, Czech, English, Croatian and Slovene). It was published in total in more than a hundred different publications. The *Carmen de doctrina* was translated into Croatian five times. Two are of a relatively recent date (Gortan, 1969; Lučin, 2005); one is from the 16th century, and two were created in the early 18th century.

Until recently there was a settled opinion that there were two translations of the *Carmen* from the 16th century, the oldest by the author himself, and a somewhat later translation by Šibenik Humanist Mihovil Vrančić (1507-1571). The Marulić translation (which in its 82 double rhymed dodecasyllabics follows the Latin original almost to the end) was published on the foundation of MS NSK R 6638 in company with generically similar Marulić Croatian dramatic and dialogical texts (Kolombić, 1994). Vrančić's translation is mentioned in several places (Béné, 1994; Tomasović, 1999); with the note that it is inaccessible, since the MS has been lost. However, it was not remarked that it had been published by Franjo Fancev in 1925. In the meantime the MS of Vrančić was found, or identified, as MS Archives of HAZU no. XV-44-8. It turned out that the text of the *Carmen* that was in this MS is identical to the text published by Kolombić.

At the beginning of the 18th century *Carmen de doctrina* was translated by two contemporaries, the Komiža poet Andrija Vitaljić (1642-1725) and the Split poet Ivan Dražić (1655-1739). Vitaljić's translation was printed as part of the edition of the psalter *Istumačenje pisnih Davidovih* [Translations of the Psalms of David] (Venice 1703). This translation and the paraphrasis of the psalms were written in the *sesta rima stanza* (a *sestina* in octosyllabics with ababcc rhymes) which was particularly often used in Croatian Baroque poems. Vitaljić's translation follows its original, quoting every Marulić couplet that it paraphrases, and yet it regularly amplifies the text - ranging from one to as many as 25 *sestinas* for one of Marulić's couplets. The content of the original was expanded by semantic amplification and concretisation of the mainly abstract images of Marulić: the exhaustion of the scope of the described object typical of the Baroque is at work here. The style of

Vitaljić's translation is a highly Baroque style: it is characterised by the vigorous use of structural figures, figures of repetition, figures *per adjectionem* (parallelism, chiasmus, anaphora, epistrophe, antithesis, listing, exclamation, apostrophe, paregmenon, polyptoton).

The MS of Dražić's translation (Archives of HAZU 1 c 65, pp. 293-298) shows that the author did not impart the final form to his work. This is the first publication of the poem. As with Vitaljić, every original couplet is quoted, but then translated into octosyllabic quatrains rhyming abab/abba), in regular proportions: one quatrain of translation is equivalent to one couplet of the original. Dražić's text shows fewer propensities to Baroque figures or speech than Vitaljić's, but his style too can be defined as Baroque.

These two Baroque translations in parts show common characteristics in their contents, which do not however exist in the original, and it is possible to speculate about how they might be mutually linked.

Key words: *Carmen de doctrina Domini nostri Iesu Christi*, Marko Marulić, Andrija Vitaljić, Ivan Dražić, Baroque writing, Baroque style